

Література

1. Шевчук С. Українське ділове мовлення : Підручник. Київ, 2003.
2. Ставицька Л. Сучасний український інтержаргон : проблеми й аспекти вивчення. Мовознавство : Доп. та повідомл. IV міжнар. конгресу українців / Відп. В. Німчук. Київ, 2002.
3. Лингвистический энциклопедический словарь / Под ред. В. Ярцева. Москва, 1990. 685 с.
4. Караванський С. Секрети української мови : Науково-популярна розвідка з додатком словничка репресованої та забутої лексики. Київ, 1994. С. 7–8

Ольга Самойленко

м. Вінниця

(Наук. керівн. – канд. філол. наук, доц. Прокопчук Л. В.)

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОРІВНЯЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ В ПРОЗІ ВАСИЛЯ ШКЛЯРА

Анотація

У статті проаналізовано структуру й функції порівняльних конструкцій, уживаних у романі В. Шкляра «Залишенець. Чорний Ворон». З'ясовано шляхи творення узуальних та okazіональних порівнянь.

***Ключові слова:** порівняльна конструкція, компонент порівняльної конструкції, узуальні порівняння, okazіональні порівняння.*

Аннотація

В статье осуществлен анализ структуры и функций сравнительных конструкций, употребляемых в романе В. Шкляра «Залишенець. Чорний Ворон». Исследованы пути создания узуальных и okazіональных сравнений.

***Ключевые слова:** сравнительная конструкция, компонент сравнительной конструкции, узуальные сравнения, okazіональные сравнения.*

Summary

The article analyzes the structure and functions of the comparative constructs used in V. Shkliar's novel «Залишенець. Чорний Ворон». Ways of making comparative and casual comparisons have been clarified.

***Keywords:** comparative design, comparative design component, casual comparisons, case comparisons.*

Василь Шкляр – український письменник, політичний діяч. Він належить до найбільш читаних авторів сучасного літературного процесу. Національними

бестселерами стали його романи «Залишенець. Чорний Ворон» (2009) і «Маруся» (2014). Популярність цих творів, на переконання В. Пономаренка, автора дисертації «Поетика та проблематика романів «Чорний ворон» («Залишенець») та «Маруся» Василя Шкляра» (2019), полягає в тому, що ці романи, присвячені «повстанському рухові в Україні 20-х рр. ХХ ст., засвідчили бажання простих українців знати правду про себе, повернутися до свого коріння, зрозуміти власну унікальність» [6, с. 3]. Тому цілком закономірним постає інтерес науковців до творчого набутку цього митця. Сьогодні маємо низку розвідок вітчизняних літературознавців, спорадичними, на жаль, виявилися праці, присвячені розглядові мовних особливостей творів письменника. Мова прози В. Шкляра стала об'єктом дослідження О. Архіпової (засоби мовного вираження концепту «чоловік» у романі «Залишенець»), О. Антонюк, М. Плахотної (лексичні засоби створення чоловічих та жіночих образів в історичному романі В. Шкляра «Маруся»), Т. Шевченко (детермінантні члени речення в синтаксичній мікросистемі роману В. Шкляра «Залишенець. Чорний Ворон») [1, 2, 7]. Ж. Колоїз проаналізувала слова минулої епохи, уживані в історичному романі «Залишенець. Чорний ворон» [5]. Проте зовсім не дослідженими постають порівняльні конструкції, що, своєю чергою, зумовило актуальність нашої наукової розвідки, *мета* якої – простежити особливості функціонування узуальних та okazіональних порівнянь у романі В. Шкляра «Залишенець. Чорний Ворон».

У мові аналізованого роману здебільшого трапляються порівняльні конструкції, приєднані сполучниками *як, мов, мовби, ніби*: *Попрацювали вони, як добрі молотники, але Гризлові було мало* [1, с. 42]; *Перед Чорним шляхом, що пролягав через ліс, Ворон потяг за повід ліворуч, але Мудей стояв як укопаний* [1, с. 18]; *Досі не можу пояснити, що то за радість така була перед кожним боєм, яка тремтіла в усьому тілі, мовби жива істота* [1, с. 10]. Вони зазвичай мають трикомпонентну структуру: суб'єкт (предмет) порівняння – об'єкт (образ) порівняння – основа порівняння [7]. Напр., у реченні *Може, від того вогню лице його було задубіле й червоне, як мідний казан, одначе*

Вовкулака не проміняв би свою фізіономію ні на чю іншу [1, с. 55] виокремлюємо суб'єкт (предмет) порівняння – *лице*, об'єкт (образ) порівняння – *як мідний казан*, основа порівняння – *задубіле й червоне*.

Спорадичними є порівняння, засобом творення яких виступають «окремі дієслівні та прикметникові лексеми релятивної семантики із семою «порівняння», що разом із підпорядкованими їм словами мають здатність виражати компаративну семантику» [7, с. 64]. Напр.: *Щоб його поховали у брилі й вишиванці, – пояснив той, що був схожий на сову* [1, с. 8]; *Вітряк стояв холодний, закостенілий, давно вже тут не молосося, замок із дверей було зірвано, крила скидалися на перекошений хрест* [1, с. 47].

Беручи до уваги джерела виникнення порівнянь, а також особливості їхньої семантичної та формальної структур, виокремлюємо узуальні й оказіональні порівняння. У своєму романі В. Шкляр досить часто послуговується традиційними (загальнонародними) словесними образами. Органічно вплетені в мовну тканину роману, вони допомагають авторові схарактеризувати той чи той персонаж, передати його настрій або ж своє ставлення до зображуваного.

З-поміж образів, узятих зі скарбниці народної творчості, виокремлюємо такі тематичні групи:

- назви явищ природи: *Їх також потримали під дощем – стояли мокрі як хлющі й цокотіли зубами* [1, с. 64];

- назви рослин: *Щоправда, чув погано, бо ворон, по правді сказати, був уже глухий як пень* [1, с. 9];

- назви предметів: *Ціля, тоненька, як голка, з розпуценим волоссям вийшла зі стодоли в шкіряній жилетці...* [1, с. 103]; *А халат я побачив пізніше, коли Ходя, сяючи, як нова копійка, приміряв його на себе вже в таборі* [1, с. 121];

- назви тварин і птахів: *На санях за погонича сидів надутий, як сич, комнезамівець...* [1, с. 108]; *Ходя взяв його за вушко, наче то був не*

трилітровий жбанок, а звичайний кухлик, заглянув у нього, як сорока в кістку, нюхнув приплюснутим носом і почав хлебтати [1, с. 127].

Традиційні порівняння у художніх текстах можуть зазнавати трансформацій. За спостереженнями Л. Голоюх, це відбувається в такий спосіб:

1) зміна власне порівняння (шляхом зміни або розширення семантики всієї об'єктної частини або одного з компонентів) при збереженні форми й семантики основи;

2) переосмислення або структурно-семантична зміна основи при збереженні значення об'єкта;

3) переосмислення або трансформація обох частин порівняння [3, с. 98]

Як свідчить досліджуваний матеріал, письменник використовує порівняльні конструкції, щоб увиразнити психологічний портрет персонажів. Такі порівняння постають концентрованим носієм інформації про зовнішність персонажа чи його внутрішній стан. Впадає в око те, що, використовуючи порівняльні конструкції, письменник більше уваги приділяє характеристиці зовнішності своїх героїв, їхній поведінці: *У нього й справді був ніс-долото, плескатий і довгий, як у качура* [1, с. 57]; *Навіть солдатня, що сиділа в задніх рядах, загіготіла, мов по команді, хоча й не второпала, до чого він хилить, цей ряджений комедіант* [1, с. 59].

Як свідчить досліджуваний матеріал, письменник по-своєму трансформує народнорозмовні образи. Одним із способів такої трансформації є додавання компонентів задля увиразнення зображуваного: *Йому захотілося крикнути в цю могильну імлу, що кидала йому виклик, наче жива примара...* [1, с. 133]; *Еге-ж, козак, викапаний Веремій, а ревеш, як бичок-третьчок* [1, с. 141].

Одним із шляхів модифікації узуальних порівнянь є структурно-семантична зміна основи при збереженні об'єктної частини: *Ганнуся роздяглася, тихо, як тінь, підійшла до матері, сіла на теплу черинь* [1, с. 65]; *Дося торкнула коня острогами, і він, легкий, мов тінь, поплив убік Чорного шляху* [1, с. 21].

Трапляються в досліджуваних текстах й оказіональні, індивідуально-авторські порівняння, які характеризуються оригінальністю, самобутністю і водночас слугують засобом передачі специфічних ознак стилю письменника, що насамперед забезпечується лексико-семантичним наповненням компонентів порівняльних конструкцій, їхньою незвичайною сполучуваністю: *Чикурда зачудовано дивився на Ходю волохатими, як джмелі, очима* [1, с. 127]; *Як марафонець, що з останніх сил доніс радісну звістку до місця призначення, він мертвий упав головою на стіл і захріп* [1, с. 64].

Отже, узуальні порівняння в історичному романі В. Шкляра «Залишенець. Чорний Ворон» відображають народнопоетичне мислення митця, а водночас знання ним народнорозмовних джерел літературної мови. Зазнаючи різноманітних модифікацій, такі порівняльні конструкції, як й оказіональні, слугують виразним засобом моделювання індивідуального мовомислення митця.

Література

1. Антонюк О. Плахотна М. Лексичні засоби створення чоловічих та жіночих образів в історичному романі В. Шкляра «Маруся». – Режим доступу: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/handle/123456789/8761/9.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
2. Архіпова О. Засоби мовного вираження концепту «чоловік» (за романом В. Шкляра «Залишенець») – Режим доступу: [file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/PhSt_2012_7\(2\)_14.pdf](file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/PhSt_2012_7(2)_14.pdf).
3. Голоюх Л. Порівняння як структурно-стилістичний компонент художнього тексту : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук. Київ, 1996. 20 с.
4. Гурин І. Образне слово. Постійні народні порівняння. Київ, 1966. – 222 с.
5. Колоїз Ж. Слова минулої епохи в сучасному історичному романі Василя Шкляра «Залишенець. Чорний ворон». – Режим доступу: [file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/PhSt_2012_7\(2\)_20.pdf](file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/PhSt_2012_7(2)_20.pdf).
6. Пономаренко В. Поетика та проблематика романів «Чорний ворон» («Залишенець») та «Маруся» Василя Шкляра [Текст] : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2019. 20 с.
7. Прокопчук Л. Порівняння в структурі простого речення (семантико-функціональний аспект). Вінниця, 2005. 131 с.
8. Шевченко Т. Детермінантні члени речення в романі В. Шкляра «Залишенець. Чорний ворон». – Режим доступу: <file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/%D0%9C%D0%BE%D0%B8%20%D0%B4%D0%BE%D0%BA%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D1%8B/Downloads/170-294-1-SM.pdf>.

9. Юрченко О. Словник стійких народних порівнянь. Харків, 1993. 176 с.

Вікторія Сосуля

м. Вінниця

(Наук. керівн. – канд. філол. наук, доц. Богатько В. В.)

МОВНОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕПІСТОЛЯРІЮ ПАНТЕЛЕЙМОНА КУЛІША

Анотація

У статті простежено мовностилістичні особливості епістолярію Пантелеймона Куліша.

Ключові слова: *епістолярій, Пантелеймон Куліш, мовно-стилістичні особливості.*

Аннотация

В статье прослеживаются лингвостилистические особенности эпистолярия Пантелеймона Кулиша.

Ключевые слова: *эпистолярий, Пантелеймон Кулиш, культурно-стилистические особенности.*

Summary

The article traces the linguistic features of Panteleimon Kulish's epistolary.

Keywords: *epistolary, Panteleimon Kulish, linguistic and stylistic features.*

Для дослідження мовної особистості письменника певну перевагу перед іншими стилями має епістолярій. Художні твори, а тим більше українські періодичні видання в ХІХ ст., як відомо, виходили нерегулярно. Крім того, листування автора не має тематичних обмежень. С. Гіндін назвав епістолярій універсальним жанром, «що є особливо сприятливим полігоном для дослідження мовної особистості в усьому багатстві її проявів... Опора на листи дозволяє лінгвісту побачити й реконструювати динаміку мовних навичок і умінь – поза якою, очевидно, не можна думати про осягнення мовної особистості в реальності й повнокровності її історичного буття» [3, с. 64].

Українській епістолярій уже з самого початку ХІХ ст. визначається повнотою взаємин, багатосторонністю зв'язків. Листування (в широкому значенні слова, як спосіб спілкування у важливих сферах людських стосунків, а